

* МІЖНАРОДНИЙ ФОРУМ "ІННОВАТИКА В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ" *

Наталія Дем'яненко,

доктор. пед. наук, професор,
зав. кафедри педагогіки і психології вищої школи НПУ
імені М.П. Драгоманова

Вже традиційно кафедра педагогіки і психології вищої школи Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, очолювана професором Наталією Дем'яненко в рамках Міжнародного форуму "Інноватика в сучасній освіті" проводить круглі столи з актуальної проблематики, залучаючи до дискусії відомих вчених вишів України та науково-дослідних інститутів НАПНУ. На VIII Міжнародному форумі "Інноватика в сучасній освіті" кафедра об'єднала серед учасників круглого столу і чимало студентів та магістрантів. Обравши для обговорення тему феномену "Наукової школи". Сьогодні сторінки "Освіти" подають окремі доповіді виголошені на форумі.

Сутність і зміст феномену "наукова школа"

До проблеми ідентифікації феномену "наукова школа" зверталися відомі вчені, зокрема М. Борн, С.І. Вавілов, П.Л. Капиця, Л.Д.Ландау, П.Н.Лебедев, а також історики науки: Дж. Аггасі, Ф. Гернек, Г.М.Добров, Б.М.Кедров, Т. Кун, І. Лакатос, К.А. Ланге, Н.І. Родний, М.Г. Ярошевський та ін. Узагальнюючи їх погляди, спираємося на визначення "наукової школи" як неформального

тивна педагогічна діяльність; офіційне визнання державою (науковою спільнотою) важливості наукових досліджень школи та ін. Найпоширенішим методом ідентифікації наукової школи є вивчення потоку дисертацій науковців, які входять до цього неформального колективу.

Наукова школа у вищому педагогічному навчальному закладі, як правило, виконує

фесійно-педагогічна діяльність керівника школи відрізняється широкою загальною і професійною науковою ерудицією, ґрунтовним володінням фаховими педагогічними знаннями, глибоким розумінням освітньо-наукового процесу, організаторськими і гностичними вміннями, наявністю наукової інтуїції. Серед основних якостей керівника наукової школи — наукові, організаторські, моральні комунікативні. Зокрема до на-

творчого колективу дослідників різних поколінь, об'єднаних загальною програмою і стилем дослідницької роботи, що діють під керівництвом визнаного лідера. Це історично зумовлена соціальна система, яка виступає фактором наступності й водночас стабільності в розробленні теоретично і практично значущої наукової проблематики, характеризується єдиною метою, системою принципів, традицій у науковій діяльності, реалізується на основі прямої й опосередкованої суб'єкт-суб'єктної взаємодії лідера і членів школи, а також учасників школи між собою. Отже, наукові школи є головною неформальною структурою науки (П.Л.Капиця), роблячи значний внесок у її розвиток.

Поділяємо також точку зору й про те, що наукова школа з будь-якої галузі знань завжди педагогічний феномен, оскільки в її основі — наука й навчальна взаємодія, де відбувається сприйняття і засвоєння, виникнення і перевірка нових знань, ідей, теорій, а також їх упровадження в практику (А.М.Бойко). Ядро конкретної наукової школи складають науковці, які виконали дослідження під керівництвом чи консультуванням ученого, очільника школи — її системоформувальної ланки.

Науковій школі властива сукупність ознак. Головною — є ефективне засвоєння і дослідження її членами актуальних проблем з висунутих керівником наукових напрямів. Мінімальний цикл, що дає підстави фіксувати існування школи, становлять три покоління дослідників: засновник школи — його послідовники — учні послідовників. Серед інших виділяють: багаторічну наукову продуктивність; широту проблемно-тематичного, географічного, хронологічного діапазонів функціонування; збереження традицій і цінностей на всіх етапах становлення та розвитку, забезпечення спадкоємності в напрямках наукових досліджень, стилю наукової роботи; розвиток атмосфери творчості, новаторства, відкритості для наукових дискусій; об'єднання певного кола талановитих учених, постійне її поновлення обдарованими вихованцями — послідовниками лідера, здатними до самостійного пошуку; комунікаційні зв'язки учитель — учень, учень — учень; ак-

такі основні взаємопов'язані функції: керівництво дисертаційними дослідженнями; підготовка науково-педагогічних кадрів для вищої школи; розроблення і виконання колективних та індивідуальних наукових тем, проектів, програм; здійснення особистісно орієнтованої науково-педагогічної підготовки з акцентом на дослідницькому компоненті. Серед специфічних характеристик науково-педагогічної школи: науковий і освітній характер, багаторівневність за складом членів; суб'єкт-суб'єктні відносини співтворчості; часова необхідність наукового і освітнього процесу; постійна (змінна) практична експериментальна база; забезпечення підготовки вчених, викладачів вищої школи, вчителів; розвиток педагогічної науки і практики; наукова і організаційна об'єднаність членів школи. Ідеї і традиції школи примножуються, розвиваються і передаються її різновіковими учасниками. Це забезпечує її стабільність і подальший активний розвиток певної наукової проблематики, не допускає повної зміни її учасників, а отже, в діяльності науково-педагогічної школи досягається наступність у дотриманні й розробленні визначеного наукового спрямування.

Найпоширеніша класифікація наукових шкіл (М.Г.Ярошевський) передбачає такий поділ: за типом наукової діяльності — наукові, науково-дослідні, науково-виховні, науково-навчальні; за типом досліджуваної наукової ідеї — експериментальні, теоретичні; за функціональним призначенням знань — фундаментальні, прикладні, розробки; за формами організації діяльності членів школи — індивідуальні, колективні, змішані; за рівнем локалізації — всеукраїнські, регіональні, особистісні.

Безперечно, ключова фігура наукової школи її лідер — видатний, авторитетний учений, що розробляє фундаментальні та загальні питання науки, продукує ідеї, нові напрями досліджень, здатний об'єднати навколо себе колектив однодумців. Уважається, що лідером наукової школи є переважно доктор наук. Проблема науки вихованих учнів має бути пов'язана з тематикою вчителя — лідера школи. Про-

моральні, комунікативні. Зокрема, до наукових відносять: відданість проблемі, науковий інтерес, високу мотивацію, почуття нового, критичність розуму, вимогливість до наукової роботи та об'єктивності одержаних даних, працездатність. До моральних — чуйне ставлення, здоровий моральний клімат, взаємоповагу, бажання прийти на допомогу, недопущення плагіату й "запозичення" ідей, увагу і захист науковим керівником кожного свого учня, відданість і вдячність учнів науковому керівникові. Передбачається, що члени наукової школи (учні) сприймають особистість учителя, його ідеї, спосіб мислення, специфіку діяльності. Від початку відбувається навчання на прикладі. Учень підсвідомо відтворює в своїй діяльності керівника. У процесі імітації дій наукового керівника засвоюється його діяльність на емоційному й когнітивному рівнях. Спостереження показують, що справжній талант поступово набуває самостійності, зберігаючи традиції, забезпечуючи розвиток і трансляцію здобутків школи, адаптуючи й примножуючи їх у нових соціально-економічних реаліях. Загалом успіх у діяльності й керівництві науковою школою насамперед залежить від таких основних факторів: наукового авторитету лідера; громадського визнання не лише наукових, а й моральних характеристик особистості керівника; психологічного клімату в науковому об'єднанні.

Базовими критеріями діяльності наукової школи традиційно виступають: кількість і якість наукових публікацій керівника і членів школи; вагомість фундаментальних досліджень, оригінальність наукових пошуків у дисертаціях; результативність держбюджетних та інших наукових тем і проектів, одержання об'єктивно нових знань; участь у міжнародних проєктах, одержання грантів тощо; індекс цитувань праць наукового керівника і членів наукової школи. Критерії діяльності наукової школи не є статичними, вони потребують подальшого розроблення в напрямі їх оновлення і конкретизації.

**(Продовження матеріалів
"Круглого столу" див. на стор. 6-7)**